

ІСПАНІЯ

Сучасна назва держави: Королівство Іспанія (*ісп.* Reino de España), коротка назва – Іспанія (*ісп.* España).

Перша згадка про народ/країну у писемних джерелах. Назву Іспанія (Ispania) дали країні фінікійці, які почали колонізувати територію півострова. Фінікійське слово «i-spn-ya» вперше згадується в угаритських текстах (Східне Середземномор'я), що датуються XV–XII ст. до н. е.

Давні греки називали країну Іберія. Найдавніша письмова згадка про Іберію міститься у творі Гекатея Мілетського «Мандри навколо Землі» («Опис Землі»), написаному близько 500 р. до н. е.; до нас дійшла тільки у вигляді уривків-цитат у працях пізніших авторів.

У римських текстах «Іспанія» вперше згадується близько 200 р. до н. е. у римського поета Квінта Еннія. Детальний опис узбережжя Іспанії та племен, які населяли Піренейський півострів, міститься у творі римського поета і географа IV ст. н. е. Руфа Феста Авіена «Опис морського узбережжя», який використав нині вже втрачений опис VI ст. подорожі купців з Массалії (зараз Марсель), відомий під назвою «Massaliote Periplus».

Створення держави. Основу Іспанії як політично цілісного утворення заклало об'єднання Кастилії і Арагону в останній чверті XV ст. Початок об'єднання цих двох королівств був пов'язаний із шлюбом Ізабелли Кастильської та Фердінанда Арагонського у 1469 р. У 1474 р. Ізабелла успадкувала Кастилію та почала там правити разом із чоловіком, який отримав свій престол в Арагоні лише у 1479 р. Удвох Ізабелла та Фердінад правили двома королівствами, що зберігали свою автономію. Першим єдиним правителем Іспанії став їх онук Карл I, який у 1516 р. успадкував королівську владу над Арагоном та регентство над Кастилією. I, хоча буллою Папи Римського Лева X 1516 р. Карл I був названий католицьким королем Іспанії (Hispaniarum Rex Catholicus), першим став носити титул «король Іспанії» лише син Карла I – Філіп II з 1556 р.

Незалежність: окремі держави, що згодом склали Іспанію, зберігали незалежність з Раннього Середньовіччя: Країна Басків (з початку VIII ст.), Астурія (з 718), Наварра (з 824) тощо. Датою здобуття остаточної незалежності об'єднаною Іспанією є 1492 р., коли була завойована остання зайнята мусульманами

територія на Піренейському півострові – Гранадський емірат.

Історичні назви держави: Королівство Астурія (718–925); Королівство Наварра (Памплона) (824–1620); Королівство Леон (910–1230); Королівство Галісія (910–1833); Графство Барселона (988–1152); Королівство Арагон (1035–1707); Королівство Кастилія (1035–1230); Кастильська корона (Королівство Кастилія і Леон) (1230–1716); Королівство Валенсія (1238–1707); Королівство Мальорка (1231–1344); Королівство Іспанія (1516–1873, 1874–1931, 1975 і дотепер); Республіка Іспанія (Перша республіка 1873–1874, Друга республіка 1931–1939); Іспанська держава (1936–1975).

Площа: 505,9 тис. км², що складає 83,82% території України.

Населення: 46 млн 528 тис. осіб. (із них іноземні громадяни складають 4,4 млн – 9,5% (на 01.01.2017, Національний інститут статистики Іспанії)).

Очікувана тривалість життя при народженні: 83 р. (у чоловіків – 80,1, у жінок – 85,8 (2015, Євростат).

Етнічний склад населення: іспанці (громадяни Іспанії) складають 90,5% населення країни (86,2% народились в Іспанії, 4,3% – за кордоном) (на 01.01.2016, НІСІ). Згідно з Конституцією, Іспанія визнана єдиною нацією, але наявність активних регіональних національних рухів та визнання мешканцями окремих регіонів себе як окремих націй дозволяє виділяти етнічні групи каталонців, андалузійців, кастильців, валенсійців, галісійців, басків тощо. Також окремі етнічні групи становлять євреї (за різними підрахунками: 12–40 тис. чол., 2007) та роми (500–600 тис. чол., 2007). Крім того, 9,5% населення Іспанії складають іноземні громадяни (8,5% – народились за кордоном, 1% – в Іспанії). Серед них, станом на 01.01.2016 р., найбільшу частку склали вихідці з Румунії (1,5% від усього населення – 699 тис.) та Марокко (1,46% – 678 тис.).

Чисельність українців: 90,5 тис. осіб (на 01.01.2016, НІСІ), на 01.01.2012 р. було 86,3 тис.

Столиця: Мадрид – 3 млн 165 тис. осіб (Великий Мадрид – 6 млн 466 тис.). **Найбільші міста:** Барселона – 1 млн 608 тис.; Валенсія – 790 тис.; Севілья – 690 тис.; Сарагоса – 661 тис.; Малага – 569 тис. (на 01.01.2016, НІСІ).

Державна мова: згідно зі ст. 3 Конституції, «кастильська – державна іспанська мова країни». Офіційними мовами також є: каталанська у Каталонії, на Балеарських островах та у Валенсії (під назвою валенсійської), галісійська у Галісії, баскська у Країні Басків та частині Наварри, аранська у Каталонії (фактично вживається в районі Валь-д'Аран). Також без офіційного статусу використовуються і є рідними для частини населення регіональні: астурійська, арагонська, леонська, естремадурська і кантабрійська мови. Після встановлення тоталітарного режиму в 1939 р. усі регіональні мови були заборонені, а в 1975 р. знову легалізовані. За опитуваннями Євробарометра (2005), 89% мешканців Іспанії визнали рідною іспанську мову, 9% – каталанську, 5% – галісійську, 1% – баскську.

Релігійний склад населення: Іспанія є країною католицької релігійної традиції. Католицизм був офіційною релігією до 1931 р. та в 1939–1978 рр. У 2010 р. – 78,6% жителів Іспанії сповідували християнство (з них католики – 75,2%, протестанти – 1%, православні – 2%); 2,3% є мусульманами (Дослідницький центр П'ю). Станом на лютий 2017 р. католики склали в Іспанії 69,8%, віруючі інших релігій – 2,9%, невіруючі – 15,5%, атеїсти – 9,4% (Центр соціологічних досліджень (CIS), Іспанія).

Державний устрій: парламентська монархія з 1978 р. **Глава держави:** король. **Глава уряду:** прем'єр-міністр.

Вищий законодавчий орган: двопалатні Генеральні кортеси (безперервно функціону-

ють з 1977), які складаються з Сенату (верхня палата) та Конгресу депутатів (нижня палата).

Перші Кортеси в історії Іспанії були скликані в Леоні у 1137 р., склалися тільки з дворян та духовенства. З 1188 р. представництво отримали й найбільші міста Леону. Перші загальноіспанські Кортеси діяли у 1810–1813 рр. У 1834 р. іспанський парламент став двопалатним, а за Конституцією 1931 р. – однопалатним. В епоху диктатури Ф. Франко Кортеси являли собою дорадчий корпоративний орган, у якому засідали міністри, керівники правлячої «Іспанської фаланги», мери міст, ректори університетів, керівники чиновництва тощо. Конституція 1978 р. відновила двопалатний парламент.

Діюча Конституція Королівства Іспанія була прийнята 31.10.1978 р., затверджена референдумом 06.12.1978 р. (підтримали 88%) та набула чинності з 29.12.1978 р. Зміни до конституції були внесені у 1992 та 2011 рр.

Першою була Байоннська конституція (Хартія) 1808 р., затверджена Жозефом Бонапартом. Першою іспанською за походженням була Кадіська конституція, прийнята Конституційним Кадіським кортесом у 1812 р. Першою республіканською була Конституція 1931 р.

Статус у відносинах з ЄС: член ЄС з 01.01.1986 р.; член Шенгенської зони з 26.03.1995 р.; член Єврозони з 01.01.1999 р.

Статус в інших провідних міжнародних організаціях, союзах: співзасновник Латинського Союзу (1954); член ООН (з 1955); співзасновник ОЕСР (1961); співзасновник ОБСЄ (1973); член Ради Європи (з 1977); член НАТО (з 1982); член ЗЄС (1990–2011); співзасновник СОТ (1995).

Розмір ВВП на душу населення (в поточних цінах) у 2016 р. складав: за даними Євростату – 24000 євро (13 місце серед EU-28); за даними МВФ – 26609 дол. США (27 місце в світі); за даними Світового банку – 26529 дол. США (27 місце в світі).

КОРОТКА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ

Територію давньої Іспанії умовно поділяють на три історичні регіони: Тартессиду (південна частина), Іберію (східне узбережжя) та Кельтику (північна частина) за назвою племен, які заселяли відповідні частини півострова. Десь із III тис. до н. е. на території Іспанії простежуються племена іберів, які спочатку заселили її східну та південно-східну частини, а згодом поширилися майже на весь Піренейський півострів. В античних джерелах згадуються іберійські племена турдетанів, турдулів, бастетанів, карпентанів, індігетів, церетанів та ін. Походження іберів достеменно не з'ясоване: існують версії їх появи на території Іспанії як з Північної Африки, так і з Середземномор'я, а також автохтонного походження.

Першим відомим державним утворенням на території Іспанії вважається місто-державу Тартесс, що виникла не пізніше XII ст. до н. е. на півдні півострова, у долині річки Гвадалквівір. Тартесс відігравав значну роль у торгівлі металами, пов'язуючи Північну Африку, Західне Середземномор'я та атлантичне узбережжя Іберії і, далі, – до Бретані та Британських островів. Саме ця держава вважається тогочасним провідним постачальником бронзи і срібла у країні Середземномор'я.

Наприкінці II тис. до н. е. на територію Іспанії прибувають фінікійці, які засновують низку своїх колоній. Найдавнішою та найвідомішою з них є Гадір (Кадіс), збудований приблизно у 1104–1100 рр. до н. е. Між Тартессом та фінікійцями існували не тільки торговельні, а й значні культурні контакти. Так, вважається, що тартессійцями була запозичена фінікійська система письма.

На початку I тис. до н. е. на територію Іспанії проникають кельти, а їх культура поширюється на заході та півночі сучасної Іспанії, у той час як іберійська залишається домінуючою на півдні. У центрі Іспанії відбулося змі-

шання кельтів та іберів, що спричинило появу так званих кельтїберів.

У VII ст. до н. е. на території Іспанії з'являються греки, які разом з тартесійцями конкурували з фінікійцями у торгівлі. Найбільшу проблему на той час і для греків, які заснували свої колонії на узбережжі Іспанії, і для місцевих мешканців становили карфагеняни, які почали засновувати свої власні колонії. У V ст. до н. е. внаслідок боротьби з останніми Тартесс занепав, а залишки його «імперії» увійшли до складу Карфагенської держави. У V–III ст. до н. е. ібери також були завойовані карфагенянами, а згодом, після Пунічних війн III–II ст. до н. е. – римлянами. Поразка карфагенян відкрила шлях до встановлення римського панування на Піренейському півострові, проте кельтїбери у центральній його частині та на півночі чинили опір ще майже два століття, а повстання в Іспанії відбувалися весь час римського панування.

Починаючи зі 197 р. до н. е., на території Іспанії були утворені римські провінції – в епоху республіки на середземноморському узбережжі Дальня та Ближня Іспанії, на початку доби принципату, коли контроль був поширений на весь півострів, – Бетіка, Лузітанія та Тарраконська Іспанія. Після реформ Діоклетіана, на початку епохи домінанту (початок IV ст. н. е.) на території Іспанії було вже п'ять провінцій: залишилися Бетіка та Лузітанія, а на території Тарраконської Іспанії були утворені провінції Галліка, Карфагеніка і Тарраконіка, що проіснували до епохи Середньовіччя.

В Іспанії народилися видатні римські імператори Траян (98–117 рр. н. е.) і Адріан (117–138 рр. н. е.), римський філософ-стоїк Сенека та інші.

У V ст., з початком великого переселення народів та занепаду Західної Римської імперії, на територію сучасної Іспанії вторглися вандали та свеві, а в середині століття – і вест-

готи. Вестготи, які у 418 р. утворили своє королівство в Аквітанії, розгромивши у 456 р. свевів, підкорили майже весь Піренейській півострів. У 585 р. вони остаточно поглинули королівство свевів у північно-західній частині півострова. У середині VI ст. на південно-східній частині узбережжя Іспанії шляхом завоювання була створена візантійська провінція Спанія (552–624 рр.). Втім, у 568–586 рр. більша частина іспанських володінь Візантії була відвойована вестготами. Вестготське королівство проіснувало до 711 р., коли його почали завойовувати араби (маври), після чого значна частина Піренейського півострова стала складовою Арабського халіфату Омейядів. Мусульманська Іспанія отримала назву Аль-Андалуз.

Подальше поступове відвойовування території від арабів – християнська Реконкіста – стала найбільш характерною рисою історії цієї частини Європи в епоху Середньовіччя. Першою подією Реконкісти вважають битву в долині Ковадонґа у горах Астурії у 718 р., коли було зупинено наступ маврів.

Під час Реконкісти конфігурації християнських та мусульманських держав, що співіснували на території Іспанії, постійно змінювалися через династичні шлюби, укладання союзів, внутрішні міжусобиці, розділ, об'єднання спадщини тощо.

Так, серед мусульманських держав найбільшим був Кордовський емірат, проголошений у 756 р. (з 923/929 р. – халіфат). Столиця халіфату м. Кордова була найбільшим містом Європи X ст. (500 тис. жителів) та значним науковим центром. Створений у IX ст. Кордовський університет був найбільш відомим у тодішній Європі. У бібліотеці, зібраній халіфом аль-Гакамом II (961–976), нарахувалось не менше 400 тис. томів книг та сувоїв. У 1031 р. емірат розпався на низку незалежних князівств (тайфа), між якими точилася постійна

боротьба, а їх території поступово поглиналися сусідніми християнськими державами.

Упродовж 1086–1111 рр. під приводом надання допомоги у боротьбі з християнськими правителями свою владу на територію мусульманської Іспанії розповсюдила династія Альморавідів (за походженням – з кочових племен Західної Сахари), розширивши землі власної держави, ядро якої було розташоване у Північній Африці. У 1140-х рр. у різних центрах мусульманської Іспанії піднялися повстання проти Альморавідів, чия династія припинилася з 1147 р. Альмогадами (спочатку – берберська релігійна течія). Альмогади встановили контроль над територію мусульманської Іспанії, та почали її втрачати з 1212 р. (битва при Лас-Навас-де-Толоса), поступаючись християнським правителям. У 1257 р. Альмогади назавжди залишили Іспанію, мусульманська частина якої знову перетворилася на низку дрібних держав, що скорочувалися внаслідок Реконкісти.

Серед християнських держав першим можна вважати Королівство Астурія, засноване у 718 р. вестготами, яких витіснили араби на північний захід Піренейського півострова. У процесі Реконкісти терени цієї християнської держави збільшувалися: у VIII–IX ст. поширено вплив на звільнені від маврів Галісію та Леон. На початку X ст. астурійці просунулися на південь, королівство стало Астуро-Леонським (1037), а згодом – Королівством Леон.

Також наприкінці VIII – на початку IX ст. на північному сході нинішньої Іспанії шляхом відвоювання в арабів частини території до р. Ебро була створена Іспанська марка – прикордонна укріплена область як частина імперії Карла Великого. З неї потім виділилося графство Барселона (у майбутньому – Каталонія) та Арагон. У західних Піренеях вільною від арабів була область Наварра (відома з IX ст. як Памплонське королівство).

У гірській місцевості між Астурією та Каталонією через необхідність оборонятися від маврів виникло багато укріплених замків, тому за нею закріпилася назва Кастилія (*castellum* – замок), яка стала Королівством у 1035 р. У 1037 р. Кастилія була вперше об'єднана з Королівством Леон, остаточне утворення Кастильської корони (Королівства Кастилії і Леону) відбулося у 1230 р. Ще наприкінці XI ст. від нього відділилося Графство Португалія. У 1137 р. Арагон об'єднався з Каталонією. Таким чином, упродовж Реконкісти на території сучасної Іспанії сформувалися три основні християнські держави: Королівства Кастилія і Леон, Арагон та Наварра, які і завершили боротьбу з арабами. Необхідність союзу різних сил всередині держав на фоні постійної боротьби з маврами привела до ранньої появи органів представницької влади – Кортесів. Перші Кортеси були скликані у 1137 р. у Леоні.

Об'єднання Кастилії та Арагону (шлюб Ізабелли Кастильської та Фердінанда Арагонського у 1469 р.) заклало початок оформленню сучасної іспанської держави. В часи правління цих «католицьких королів» у 1478 (1480) р. було засновано спеціальний церковний суд, покликаний зберегти чистоту католицької віри, – інквізицію, яка перетворилася на один із засобів укріплення влади монархів та політичних репресій (скасована лише у 1834 р.); з падінням 02.01.1492 р. м. Гранада завершилася Реконкіста, а в жовтні цього ж року експедиція Христофора Колумба, профінансована Ізабеллою та Фердінадом, відкрила Америку, чим було покладено початок заснуванню океанських колоній та формуванню Іспанської імперії. У 1494 р. між Іспанією та Португалією був підписаний Тордесільяський договір, що розділяв усі «нововідкриті» землі між двома державами. У 1512 р. була приєднана Наварра, що завершило територіальне оформлення об'єднаного королівства в Європі.

Весь Піренейський півострів, за виключенням Португалії, був об'єднаний під владою іспанських «католицьких королів». На цей час їм також належали: Балеарські острови (у 1229–1235 рр. відвойовані королем Арагону Хайме I під час Реконкісти у Альмогадів); Сіцилія (з 1282 р., завойована королем Арагону Педро III); Сардинія (з 1297 р. права на цей острів надані Папою Боніфацієм VIII, завоювання відбулося у 1323–1324 рр. королем Хайме II); Канарські острови (у 1344 р. подаровані Папою Климентом VI, у 1402–1496 рр. – завойовані); Неаполітанське королівство (1435 р. Альфонсо V отримав владу на правах успадкування після всиновлення королевою Джованною II, остаточне утвердження як короля Неаполя – 1442 р.).

Іспанія перетворилася на одну з найбільших держав, а нащадки «католицьких монархів» були поєднані з європейськими династіями Тюдорів та Габсбургів. Так, іспанський король Карл I (1516–1556) успадкував не тільки Арагон та Кастилію, остаточно об'єднавши їх, а й у 1519 р. став правителем Священної Римської імперії – Карлом V, отримавши владу після свого діда по батьківській лінії – Максиміліана I. Саме тоді Нідерланди як володіння Габсбургів перейшли у володіння Іспанії, де і перебували до середини XVI ст.

Упродовж XVI ст. іспанська держава залишалася політично роз'єднаною: Королівства Арагон та Кастилія зберігали свої власні станово-представницькі органи, а в самому Королівстві Арагон його складові Арагон, Каталонія, Валенсія та Наварра зберігали значну політичну самостійність. В Іспанії довгий час не було єдиного політичного центру: Мадрид став столицею Іспанії та місцем королівського двору тільки у 1606 р.

З приходом до влади Карла I (V) була започаткована іспанська гілка династії Габсбургів, а станово-представницька монархія почала

еволюціонувати у бік абсолютизму. У 1520–1522 рр. проти абсолютизму Карла відбулося повстання комунерос у Кастилії та аналогічні у Валенсії і на о. Мальорка. Поступове посилення абсолютистських тенденцій призвело до зниження ролі Кортесів, які з середини XVII ст. взагалі перестали скликатися.

Утворення великих заокеанських колоній Іспанії відбувалося паралельно з розвідувальними експедиціями на нових землях. У Вест-Індії початок було покладено експедиціями Христофора Колумба (1492–1493 – Багамські острови, Гаїті, Куба, Тортуга; 1493–1496 – Малі Антільські острови, Гваделупа, Віргінські острови, Пуерто-Ріко, Ямайка; 1498–1499 – Тринідад тощо), Ернана Кортеса (1519–1521 – Мексика (імперія ацтеків)), Франсіско Ернандеса де Кордобы та Франсіско де Монтехо (з 1517 – Юкатан (територія майя), Франсіско Пісарро та Дієго де Альмагро (з 1526 – Перу (імперія інків). В Ост-Індії заснування колоній було започатковано під час кругосвітньої подорожі Фернана Магеллана (1521 – Філіппіни). На нових землях згодом були утворені віце-королівства: Нова Іспанія (1535), Перу (1542), Нова Гранада (1717), Ріо-де-ла-Плата (1776) та генерал-капітанства: Чілі (1541), Філіппіни (1574), Пуерто-Ріко (1580), Куба (1607), Гватемала (1609), Юкатан (1617) тощо.

Значні володіння Іспанії, як у Старому, так і в Новому Світі, зробили її впливовою державою та активним учасником європейських подій. Період XVI – першої половини XVII ст. був часом найвищого піднесення Іспанії. Однак участь у чисельних та не завжди вдалих війнах в Європі, паразитування королівського двору, підвищення податків виснажували як саму Іспанію, так і залежні від неї території. Королівський контроль над торгівлею з американськими колоніями та накопичення дорогоцінних металів не мали позитивного впливу на економічний розвиток краї-

ни. За правління Філіпа II (1556–1598) Іспанія, яка по суті очолила контрреформацію, втратила Нідерланди (з 1566), загубила свій флот «Непереможну армаду» (1588), невдало втручалася у справи Англії і Франції. Це стало початком політичної та економічної кризи Іспанії, не зважаючи на такий успіх, як приєднання Португалії (тимчасово, 1581–1640).

З початку XVII ст. морське і колоніальне домінування Іспанії почало руйнуватися і заокеанська торгівля поступово перейшла до Англії та Нідерландів. Не сприяли піднесенню торгівлі й виробництва і вигнання з країни євреїв (близько 100 тис., 1492) та християнізованого мавританського населення – морісків (близько 300 тис. осіб, 1609–1614).

Поступове перетворення Іспанії з могутньої та впливової держави на другорядну розпочалося з Піренейського миру 1659 р., за яким Іспанія поступалася Франції Люксембургом, Фландрією, Артуа, Русійоном, Конфоланом, а Англії – Дюнкерком, та закріпилося в результаті війни за «іспанську спадщину» (1701–1714). Після смерті Карла II (1665–1700) Іспанія стала ареною боротьби між Австрією, Англією та Францією, що стала переможцем, утвердивши на іспанському престолі онука Людовіка XIV – Філіпа Бурбона. З цього часу була започаткована нова династія, а Іспанія опинилася в орбіті зовнішньополітичних інтересів Франції. Крім того, згідно з Утрехтським миром 1713 р., Іспанія поступилася Австрії Неаполітанським королівством, Сардинією, частиною Тоскани, Міланським герцогством та Іспанськими Нідерландами; Англії – Гібралтаром і о. Менорка; Савойї – Сіцилією.

У 1735 р. Іспанія повернула собі Неаполь і Сіцилію, у 1762 р. – Луїзіану (передана Франції у 1803), у 1782 р. – о. Менорку, у 1783 р. – Флориду (продана США у 1819).

З початком революційних подій у Франції та під час наполеонівських війн внутрішньо-

політична криза доповнилися зовнішньополітичними негараздами. Спочатку, з метою підтримки Бурбонів, Іспанія увійшла до антифранцузької коаліції (1793), але згодом вийшла з неї (угода в Базелі 1795). У 1796 р., згідно з угодою у Сан-Ільдефонсо, було утворено військовий альянс проти Великої Британії з республіканською Францією. За часів Наполеона Іспанія брала участь у блокаді Британії, що негативно відобразилося на її економіці. Після поразки у Трафальгарській битві 1805 р. від британців та втрати флоту послабився іспанський контроль за американськими колоніями.

Втручання Франції у справи Іспанії продовжувалося, що у 1807 р. призвело до окупації країни французькими військами та втручання у сімейні справи королівського дому Іспанії. У березні 1808 р. Карл IV зрікся трону, влада в Іспанії перейшла до Жозефа Бонапарта, а після Мадридського повстання 02.02.1808 р. розпочалася масова партизанська війна проти французів. У березні 1812 р. у Кадісі на зібранні кортесів було проголошено першу іспанську Конституцію, що мала запроваджуватися після остаточного вигнання французів. Однак по завершенню наполеонівських війн та з відновленням Бурбонів на іспанському престолі син Карла IV Фердинанд VII (1808, 1813–1833) не визнав конституції, повернувши країну до абсолютизму.

У 1820 р. невдоволення політикою Фердинанда VII призвело до початку іспанської революції (1820–1823), яку очолив Рафаель Рієго. Революція завершилася поразкою та періодом реакції, відомим як «зловісне десятиліття» (1823–1833). У 1810–1826 рр. в іспано-американських колоніях відбулася війна за незалежність, у результаті чого їх значна частина відмежувалася від метрополії, утворивши незалежні держави-республіки: Мексиканські Сполучені Штати, Федерацію Центральної

Америку, Колумбію, Перу, Чілі, Болівію, Парагвай, Аргентину.

Починаючи з правління Фердинанда VII і упродовж всього XIX ст. для внутрішньополітичного життя Іспанії була характерна часта зміна королів та регентів, їх фаворитів, «карлістські війни» (між прибічниками різних гілок династії Бурбонів (1833–1840, 1846–1849, 1872–1876), революційні перевороти (1841, 1868, 1873), постійна боротьба за владу між консерваторами (так звані «карлісти») та лібералами, численні спроби прийняти конституцію країни (конституції та конституційні проекти приймалися 1837, 1845, 1852, 1856, 1869, 1873, 1876).

Шестирічний період «демократичного правління», починаючи з так званої Славної революції 1868 р., коли у результаті перевороту з престолу була скинута королева Ізабелла II (1833–1868), і до проголошеної після зречення Амадея I Першої республіки (1873–1874), так і не приніс стабільності у політичне життя Іспанії. Династія Бурбонів в особі Альфонсо XII (1874–1885) була поновлена, тому період 1875–1923 називають Реставрацією. У 1876 р. була прийнята чергова Конституція, що діяла до 1931 р. та закріпила конституційну монархію в Іспанії.

У 1878 р. був прийнятий закон про виборче право, згідно з яким виборцями були тільки дві категорії населення: власники нерухомого майна та особи, які мали завершену шкільну або університетську освіту. У 1890 р. новий закон надав виборчі права усім дорослим чоловікам, незалежно від майнового та освітнього цenzів. Законодавча влада була поділена між королем та Кортесами. Втім, король відіграв провідну роль при формуванні уряду, бо головою виконавчої влади ставав не лідер партії, яка отримала більшість під час виборів до Кортесів, а той, кого король вважав за найбільш ефективного для управління дер-

жавою. Основними правлячими партіями, які по черзі формували уряд, були: Консервативна (1875–1881, 1884–1885, 1890–1892, 1895–1897, 1899–1901, 1902–1905, 1907–1909, 1913, 1917) та Ліберальна (1881–1884, 1885–1890, 1892–1895, 1897–1899, 1901–1902, 1905–1907, 1909–1912, 1915).

Внутрішньополітична нестабільність мала наслідком появу та оформлення регіонального націоналізму; особливо яскравим він був у Каталонії, Країні Басків та Галісії. Спільним для всіх рухів було літературне і культурне відродження з середини XIX ст. та початок політичної організації руху через утворення політичних партій і об'єднань на рубежі XIX–XX ст., заснування регіональних друкованих видань національними мовами.

У Каталонії національний рух почався у 1830-ті рр. з літературного відродження («Renaixença»); 1859 р. відбулося відновлення свята «квітчані ігри», що надало імпульс інтересу до каталанської мови; 1885 р. інтелігенція та буржуазія Каталонії підписала «Клопотання про захист» до короля Іспанії Альфонсо XII з вимогами відновити певні права каталонців; у 1892 р. були оприлюднені «Манрезькі принципи» з вимогами відновити середньовічну каталонську конституцію, що діяла до 1714 р.; з кінця 1880-х рр. почалось утворення політичних організацій: у 1887 р. – Ліга Каталонії, у 1891 р. – Каталонський союз, у 1901 р. – Регіоналістська Ліга Каталонії, у 1903 р. – Республіканський союз, у 1906 р. – Каталонська солідарність та Націоналістичний республіканський центр, у 1907 р. – Каталонська націоналістична асоціація тощо).

Національний рух у Країні басків мав більш агресивні риси, клерикальний характер, характеризувався консерватизмом, схильністю до ізоляціонізму, у ньому також були присутні риси культурного відродження. Засновник та ідеолог баскського руху Сабіно Арана, на-

писав низку лінгвістичних робіт з метою популяризації та захисту мови басків («еускара»), обґрунтував створення незалежної держави басків Еускаді, створив її національні символи, у 1895 р. заснував першу політичну організацію басків – Баскську націоналістичну партію.

У 1840 р. в Галісії було започатковано рух «провінціалізму»; у 1846 р. відбулось повстання Міґеля Соліса з метою відновлення Королівства Галісія, що зазнало поразки; з 1860-х рр. розпочалося мовне і літературне відродження галісійської мови; у 1890–1892 рр. діяла Асоціація галісійського регіоналізму; у 1891 р. з метою підтримки галісійської мови відбулося свято «квітчані ігри»; у 1907–1912 рр. діяла перша політична організація «Галісійська солідарність»; діяльність галісійської організації «Братерство мови» у 1916–1936 рр. переросла у масовий націоналістичний рух.

Після іспано-американської війни 1898 р. було втрачено Кубу, Пуерто-Ріко, Філіппіни та Гуам. У 1899 р. Іспанія продала Маріанські острови Німеччині, але у 1885–1912 рр. здобула ряд марокканських територій у Північно-Західній Африці.

У Першій світовій війні Іспанія дотримувалася нейтралітету, завдяки чому її економіка навіть отримала певні переваги, поставляючи зброю ворогуючим сторонам. Спроби модернізувати країну, її політичний та економічний розвиток, були здійснені генералом Міґелем Прімо де Рівера, який здійснив військовий переворот та за згодою короля Альфонсо XIII очолив уряд (1923–1930), проте розв'язати існуючі проблеми генерал не зміг.

Після перемоги у ряді великих міст країни на муніципальних виборах республіканці 14.04.1931 р. вийшли на вулиці та здійснили т. зв. Іспанську революцією, що скасувала монархію і проголосила Другу республіку (1931–1939). Нова конституція 1931 р. перетворила Іспанію на унітарну республіку, в якій проголо-

шувалися всі головні громадянські та політичні свободи, позбавляла привілеїв дворянство, гарантувала провінціям право на широку автономію. Цим скористалися Каталонія (1932) та Країна Басків (1936), створивши свої Автономні співтовариства.

Уряд Мануеля Асанья (1931–1933) розпочав ряд реформ: запроваджувались 8-годинний робочий день, обов'язкова оплата понаднормової праці, страхування від нещасних випадків і допомога по вагітності; було заборонено орден єзуїтів, здійснено конфіскацію церковних земель та частини власності, священники позбавлялись державної зарплатні; було закрито церковні школи і відкрито велику кількість світських; розпочато земельну реформу з викупу орендованих дворянських земель селянами тощо.

Після парламентських виборів 1933 р. до влади прийшла коаліція правих та лібералів, яка фактично зупинила земельну реформу та почала надавати підтримку Церкві. У 1933 р. у Севільї анархісти, а в Астурії соціалісти піднімали проти правого уряду збройні повстання, жорстко придушені. На виборах 1936 р. перемогу здобув Народний фронт (соціалісти, комуністи, ліві республіканці, баскські та каталонські націоналісти). Президентом країни Кортеси обрали М. Асанью (1936–1939).

Суттєві економічні складнощі, прискорення аграрної реформи, посилення страйкового тиску на буржуазію, поляризація іспанського суспільства та радикалізація як правих, так і лівих, сил переросли у Громадянську війну (1936–1939) між республіканцями та націоналістами. Республіканців підтримував СРСР, Мексика, представники лівих партій, а націоналістів – Німеччина, Італія, Португалія.

Війна завершилася встановленням режиму диктатури Франсіско Франко (1939–1975). У війні загинуло 450 тис. осіб, емігрува-

ло близько 600 тис., були суттєво зруйновані майже всі великі міста країни.

Ф. Франко був главою держави і каудільйо (ватажком) єдиної політичної партії – «Іспанської фаланги», а після її розпаду – «Національного руху», що об'єднав прибічників диктатури.

Під час Другої світової війни Іспанія була нейтральною, хоча і симпатизувала Німеччині. Проте, неофіційно на території тогочасної Іспанії могли переховуватися біженці з окупованих нацистами територій. Створені у 1942 р. декретом Ф. Франко Кортеси мали тільки дорадчі функції. Очолював уряд (1939–1973) та призначав всіх посадовців Ф. Франко. Церква була проголошена державною. Місцеве самоврядування було ліквідоване.

Після війни Іспанія залишилася ізольованою – у 1945 р. франкістський режим було визнано фашистським та причетним до розв'язання Другої світової війни. У грудні 1946 р. була прийнята резолюція Генеральної Асамблеї ООН: було вирішено не приймати Іспанію в ООН, ані в її спеціалізовані установи, поки зберігається існуючий режим.

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА КРАЇНИ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. ДО СЬОГОДЕННЯ

Упродовж 1939–1975 рр. вся повнота політичної, законодавчої, виконавчої, судової і військової влади в Іспанії належала Франсіско Франко.

В період диктатури були прийняті закони, що принаймні зовнішньо мали надати Іспанії статус правової держави. Так, у 1947 р., відповідно до Закону «Про спадкування посади глави держави», схваленого шляхом референдуму, Іспанія формально була проголошена монархією. Втім, встановлення королівської влади мало статися після смерті Ф. Франко, який був оголошений довічним правителем. У 1948 р. було домовлено про те, що майбут-

нім королем стане Хуан Карлос де Бурбон (онук Альфонсо XIII), який у тому ж році переїхав до Іспанії на навчання, що проходило за планом Ф. Франко.

Міжнародна ізоляція Іспанії тривала до 1955 р., коли країна врешті була прийнята в ООН.

Відсутність Конституції в Іспанії за часів режиму Ф. Франко була компенсована так званими «основними законами»: «Хартія праці» (1938), «Про утворення Кортесів» (1942), «Хартія іспанців» (1945), «Про національний референдум» (1945), «Про спадкування посади глави держави» (1947), «Органічний закон держави» (1967) тощо.

З 1960-х років, коли почалася поступова лібералізація режиму, в проведенні політики лібералізації у соціально-економічній та політичній сферах вирішальну роль відіграли міністри-опусдеїсти, які обіймали провідні міністерські посади в кабінетах 1962, 1965, 1969 років.

У 1966 р. був прийнятий Закон про пресу, який дещо послабив цензуру, замінену на «добровільну консультацію», та в цілому сприяв лібералізації інформаційного простору Іспанії. Важливу роль у політичному розвитку Іспанії епохи Ф. Франко відіграв «Органічний закон держави» 1967 р., ухвалений на народному референдумі 1966 р. («за» – 97,8%) у якому закріплювалися функції державного механізму, його компетенції та взаємовідносини законодавчих, виконавчих і судових органів влади країни.

У 1969 р. Ф. Франко оголосив, що наступником іспанського престолу стане Хуан Карлос, який, згідно із «Органічним законом», вже досяг віку спадкоємця. 22.07.1969 р. Кортеси затвердили це рішення голосуванням, а принц Іспанії приніс урочисту присягу. Таким чином, було вирішено питання переходу влади на випадок смерті Ф. Франко.

У цей період відбулася значна трансформація соціальної структури іспанського суспільства, що проявлялася в урбанізації й формуванні нового середнього класу та втраті економічної ваги і політичного впливу великими землевласниками, які були фундаментальною опорою диктатури Ф. Франко.

Не зважаючи на часткову політичну та економічну лібералізацію, антифранкістські рухи та репресії проти незгодних продовжувалися упродовж всього перебування Ф. Франко при владі. Число жертв франкістського режиму остаточно не підраховане і дотепер. Дослідники визначають, що число загиблих у Громадянській війні складає від 20 до 35 тисяч осіб, кількість вироків до смертної кари за політичними мотивами – від 70 до 200 тисяч, число ув'язнених опонентів франкістського режиму – 2 млн осіб.

Особливе значення мали національні рухи у Каталонії та Країні Басків, що розглядалися офіційною владою як загроза єдності іспанської нації та держави. Баскська організація ЕТА («Країна Басків і Свобода»), що виникла у 1959 р. як студентський рух опору, перейшла до використання терору. На її рахунок смерть найбільшого соратника Ф. Франко – іспанського прем'єра Луїса Карреро Бланко у 1973 р.

Після смерті К. Бланко новим прем'єром був призначений Карлос Аріас Наварро (1973–1976), який у грудні 1974 р. легалізував політичні асоціації (партії), а в квітні 1975 р. – економічні страйки (з 1944 р. страйки кваліфікувалися як «злочин», у 1965 р. економічні страйки були виключені з числа кримінальних злочинів, але не були дозволені).

Упродовж 1974–1975 рр. Іспанія пережила незнану раніше свободу преси, що зіграла вирішальну роль у формуванні демократичного світогляду та політичної культури в країні.

Ф. Франко помер 20.11.1975 р., у той же день Кортеси проголосили королем Іспанії Хуана Карлоса I. Країна розпочала поступовий перехід до демократії. Початок правління Хуана Карлоса I був пов'язаний із боротьбою між франкістами та прибічниками реформ. Незначний успіх політичних змін, задекларованих урядом К. Наварро, продовження репресій, розчарованість як прибічників реформ, так і їх противників, призвели до його відставки у 1976 р.

Новий іспанський уряд, який очолив Адольфо Суарес (1976–1981), розпочав реалізовувати курс, спрямований на встановлення демократичної політичної системи. У 1976 р. було реформовано Кримінальний кодекс та розпочато політичну амністію. 18.11.1976 р. Кортеси ухвалили Закон «Про політичну реформу», що передбачав загальне виборче право, створення двопалатних Кортесів з терміном повноважень на чотири роки (нижня палата – Конгрес депутатів (350 представників), верхня палата – Сенат (266 представників), чітко фіксував повноваження короля. 15.12.1976 р. це рішення було підтримано на референдумі («за» – 94,5%).

14.05.1977 р. Хуан Карлос I отримав і династичну легітимність, коли його батько дон Хуан де Бурбон офіційно відмовився від своїх прав на престол.

До проведення перших виборів були легалізовані політичні партії, а монополюю правлячий до цього «Національний рух» у квітні 1977 р. був розпущений.

На перших демократичних виборах до парламенту нового типу 1977 р. перемогла правоцентристська коаліція Союз демократичного центру (СДЦ) – 166 мандатів, Іспанська соціалістична робітничка партія (ІСРП) – 118, Комуністична партія Іспанії (КПІ) – 19, Народна партія (об'єднання неофранкістських сил) (НП) – 16, каталонська націоналістична

партія «Конвергенція і Союз» – 11, Баскська націоналістична партія – 8. Прагнучи стабільного розвитку країни, політичні сили Іспанії у жовтні 1977 р. в урядовій резиденції Монклоа узгодили та підписали т. зв. «пакти Монклоа», прийняті потім Кортесами як закон. Пакти передбачали співробітництво в досягненні загальнонаціональних цілей, взаємну відмову від помсти та переслідування колишніх політичних супротивників, визначали правила гри та компроміси у політичному й економічному розвитку Іспанії.

31.10.1978 р. на спільному засіданні обох палат іспанського парламенту було ухвалено нову Конституцію. Вона була підтримана на референдумі 06.12.1978 р. («за» – 88,54%). Іспанія проголошувалась парламентською монархією, були надані широкі права автономним областям, декларувалися захист основних прав людини, суспільні свободи, принцип поділу влади, народного суверенітету, було закріплено принцип рівності громадян і відсутність дискримінації через віросповідання. Главою держави є король, реальна виконавча влада належить прем'єр-міністру, який очолює уряд та представляє партію, що отримала більшість на виборах до парламенту. Законодавча влада здійснюється Генеральними кортесами, нижня палата (Конгрес депутатів) яких обирається за пропорційною системою, а верхня палата (Сенат) частково обирається, а частково призначається регіональними органами. Конгрес депутатів затверджує кандидатуру прем'єр-міністра, який формує уряд.

З кінця 1970-х рр. активізувалось і налагодження відносин з країнами світу. Так, у 1976 р. було підписано нову угоду про дружбу і співробітництво зі США, у 1977 р. Іспанія була включена до Ради Європи та подала офіційну заявку на членство в ЄЕС (переговори про вступ розпочались у 1979 р.).

Початок процесу демократичної трансформації був ускладнений спротивом частини католицького кліру щодо прийняття конституції, спробами військових закатів (1978, 1979, 1981, 1982) та терористичною діяльністю ЕТА й ГРАПО («Група антифашистського спротиву 1 жовтня»). Однак прийняття нової Конституції у 1978 р., а потім проведення парламентських та муніципальних виборів у 1979 р., підтвердили остаточну ліквідацію основ франкізму. На парламентських виборах 1979 р. СДЦ здобув 168 мандатів, ІСРП – 121, КПІ – 23, НП – 9, «Конвергенція і Союз» – 8, Баскська націоналістична партія – 7.

Конституція 1978 р. передбачала широку регіональну автономію, яка була неможливою в роки диктатури Ф. Франко. Після прийняття відповідних Органічних законів про автономний статус (1979 – Каталонія та Країна Басків, 1981 – Галісія та Андалусія) у цих регіонах Іспанії відбулися вибори до автономних парламентів. У серпні 1982 р. було прийнято «Органічний закон про приведення у відповідність автономного процесу», що сприяв подальшому формуванню Іспанії як «держави автономій».

«Держава автономій» стала проміжною, компромісною формою між унітарною державою і федерацією, що на той момент дозволила вберегти багатонаціональну країну від дезінтеграції, послабити націоналістичні і сепаратистські тенденції.

До травня 1983 р. Іспанія була поділена на 17 автономних утворень: Андалусія, Арагон, Астурія, Балеарські Острови, Валенсія, Галісія, Естремадура, Країна Басків, Канарські Острови, Кантабрія, Кастилія і Леон, Кастилія – Ла-Манча, Каталонія, Ла-Ріоха, Мадрид, Мурсія, Наварра, а також два автономних міста Сеута та Мелілья (з 1995). Таким чином Іспанія перетворилася на одну з найбільш децентралізованих унітарних держав.

Після 1978 р. політична історія Іспанії характеризувалася постійною зміною урядів, які очолювалися або консерваторами-центристами (1978–1982, 1996–2004, з 2011), або соціалістами (1982–1996, 2004–2011).

Одним з гострих питань було обговорення вступу Іспанії до НАТО: ліві сили проводили активну антинаївську кампанію, тому це питання не було винесене на референдум, а вирішувалось Кортесами (186 депутатів були «за», 146 – «проти»). У результаті 30.05.1982 р. Іспанія стала 16-м членом НАТО, щоправда без участі у військових структурах.

На виборах до парламенту 1982 р. перемогли соціалісти, оскільки правоцентристи не змогли справитись зі зростанням безробіття та тероризмом. ІСРП здобула 202 мандати, НП – 107, СДЦ лише 11, Конвергенція і Союз – 12, Баскська націоналістична партія – 8, КПІ – 4. Прем'єр-міністром країни став Феліпе Гонсалес Маркес (1982–1996). Вперше в історії Іспанії було створено уряд соціалістів.

Після приходу до влади соціалісти не стали скасовувати рішення про вступ Іспанії до НАТО, прийняте попереднім урядом. У 1986 р. був проведений референдум, на якому «за» продовження перебування країни в альянсі проголосувало 53,09% («проти» – 40,3%). Взаємини в рамках НАТО розглядалися як підґрунтя до подальшого приєднання до ЄЕС, що сталося у 1986 р. З 1996 р. Іспанія приєдналася до військових структур НАТО.

З виборів 1982 р. основним політичним суперником ІСРП стала Народна партія. На виборах 1986 р. ІСРП здобула 184 мандати, НП – 105, новостворений А. Суаресом Демократичний і соціальний центр (ДСЦ) – 19, «Конвергенція і Союз» – 18, Баскська націоналістична партія – 6, Об'єднані ліві (з КПІ включно) – 7. У 1989 р. ІСРП отримала 175 мандатів, НП – 107, «Конвергенція і Союз» – 18, Об'єднані ліві – 17,

ДСЦ – 14, Баскська націоналістична партія – 5; на виборах 1993 р. ІСРП здобула 159, НП – 141, Об'єднані ліві – 18, «Конвергенція і Союз» – 17, Баскська націоналістична партія – 5.

Перебування соціалістів при владі у 1982–1996 рр. сприяло консолідації демократії та модернізації іспанського суспільства. Головною особливістю соціально-економічної моделі Іспанії стало значне зростання соціальних витрат, понад 80% яких брала на себе держава. Втім, серія корупційних скандалів та криза в ІСРП спричинили її поразку 1996 р.

На виборах 1996 р. до влади прийшли центристська Народна партія, яка остаточно відмовилася від франкізму, – 156 мандатів, ІСРП – 141, Об'єднані ліві – 21; «Конвергенція і Союз» – 16, Баскська націоналістична партія – 5. Уряд очолював голова НП Хосе Аснар (1996–2004), який у роки своєї першої каденції добився значних економічних успіхів. На виборах 2000 р. правляча партія зміцнила свої позиції: НУ – 183 мандати, ІСРП – 125, «Конвергенція і Союз» – 15, Об'єднані ліві – 8, Баскська націоналістична партія – 7. З 2002 р. у країні почав зростати страйковий рух, викликаний скороченням виплат безробітним, обмеженням прав університетів тощо. Популярність НП знизилася і через надсилання до Іраку іспанського військового контингенту (1300 осіб).

Напередодні парламентських виборів, 11.03.2004 р. у Мадриді були скоєні терористичні акти (вибухи у потягах, загинуло 192 людини, поранено близько 2000). Відповідальність за них взяла на себе «Аль-Каїда», аргументуючи тим, що Іспанія підтримувала США в іракській війні.

На виборах, 2004 р. правляча партія поступилася соціалістам: ІСРП – 164 мандати, НП – 148, «Конвергенція і Союз» – 10, Республіканська лівиця Каталонії – 8, Баскська націоналістична партія – 7, Об'єднані ліві – 5. Уряд очолював лідер ІСРП Хосе Луїс Родрігес Сапате́ро

(2004–2011). Новий лідер вивів іспанських військових з Іраку і почав реалізовувати курс на тісніший союз з європейськими країнами. Так, Іспанія ратифікувала Конституційний договір ЄС: на референдумі 2005 р. Конституцію Євросоюзу підтримало 76,96 %. Також у 2005 р. в Іспанії були визнані одностатеві шлюби та право таких пар всиновлювати дітей, за що соціалісти були піддані жорсткій критиці з боку керівництва Католицької церкви.

На виборах 2008 р. соціалісти знов перемогли на виборах, але з незначною різницею: ІСРП – 169 мандатів, НП – 154, «Конвергенція і Союз» – 10, Баскська націоналістична партія – 6, Республіканська лівиця Каталонії – 3, Об'єднані ліві – 2.

Економічна криза 2008 р., провал мирних переговорів із баскськими сепаратистами (загальна кількість жертв ЕТА – 829 осіб; переговори велися з 2004 р. з перервами, теракти продовжувались у 2006, 2007, 2009 рр. У листопаді 2012 р. ЕТА в черговий раз заявила про намір відмовитися від зброї та відновлення переговорів з іспанським і французьким урядами), непопулярні заходи по виходу з кризи не принесли тих змін, на які очікували виборці. 15.05.2011 р. в Іспанії розгорнувся ініційований переважно молоддю найбільш масовий соціальний рух з часів Ф. Франко – «Індігнадос» («Рух обурених» або «Рух 15 травня»), рух невдоволення заходами іспанських політиків щодо подолання кризи. Масові акції стали справжньою несподіванкою для уряду Іспанії.

Позачергові парламентські вибори 2011 р. завершилися перемогою Народної партії – 186 мандатів, ІСРП – 110, «Конвергенція і Союз» – 16, Об'єднані ліві – 11, створена у 2017 р. партія лівих баскських націоналістів Амаюр – 7, Баскська націоналістична партія – 5, створений у 2007 соціал-ліберальний «Союз прогресу і демократії» – 5, Республіканська ліви-

ця Каталонії – 3. Перед новим головою уряду Іспанії Маріаном Рахоем Бреєм постали питання виходу з економічної кризи, подолання безробіття та вирішення питання зовнішнього боргу.

18.06.2014 р. король Хуан Карлос I зрікся престолу на користь свого сина Філіпа VI.

Парламентські вибори 2015 р. проходили на фоні економічної кризи і звинувачень у корупції членів правлячої Народної партії. У результаті виборів до Конгресу депутатів Народна партія отримала найнижчий з кінця 1980-х рр. результат – 123 мандати із 350, ІСРП – 90 (найгірший результат з відновлення вільних виборів у 1977 р.), ліва коаліція «Подемос» («Ми можемо!») – 69 (складалася з новоствореної у 2014 р. у Каталонії з ініціативи троцькістів лівої партії «Подемос» – 42, блоку «Разом ми можемо» – 12, блоку «Час настав» – 9, блоку «Разом» – 6), лівоцентристська, антинаціоналістична партія «Громадяни» – 40, Республіканська лівиця Каталонії – 9, новостворена сепаратистська каталонська «Демократія і Свобода» – 8, Баскська націоналістична партія – 6, Об'єднані ліві – 2.

Через вкрай політично фрагментований парламент ані Народна партія, ані соціалісти не змогли зібрати коаліцію під новий уряд, що привело до дострокових виборів 2016 р., які зафіксували тенденцію переходу від двопартійної до трипартійної політичної системи. Народна партія здобула 137 мандатів, ІСРП ще погіршила свої позиції – 85, ліва, євроскептична коаліція «Унідос Подемос» («Об'єднані «Ми можемо!») – 71, «Громадяни» – 32, Республіканська лівиця Каталонії – 9, націоналістична Демократична конвергенція Каталонії – 8, Баскська націоналістична партія – 5.

Восени 2017 р. в Іспанії розпочалася політична криза, спровокована подіями у Каталонії: 01.10.2017 р. там був проведений референдум, в якому взяли участь 43 % каталонців,

90% з яких проголосували за незалежність Каталонії від Іспанії.

Офіційний Мадрид не визнав референдум, що підштовхнуло парламент Каталонії до проголошення незалежності 27.10.2017 р. У відповідь на це у той самий день іспанський Сенат проголосував за введення прямого управління в Каталонії, а уряд Іспанії розпустив парламент і регіональний уряд Каталонії та, з метою нормалізації ситуації та повернення до демократії, призначив позачергові вибори до каталонського парламенту. Міжнародна спільнота не визнала проголошення незалежності Каталонією та підтвердила територіальну цілісність Іспанії.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

Застійні явища в економіці повоєнного часу, вузькість внутрішнього ринку, а також розвиток інтеграційних процесів у Європі та світі, до яких через міжнародну ізоляцію Іспанія не була включена, – поставили на порядок денний питання про відмову від політики автаркії та регульованої економіки і необхідність переходу країни до економічної лібералізації.

У 1950-х рр. в Іспанії були розпочаті економічні реформи, підтримувані так званими «технократами» – представниками католицької організації «Опус Деї», які представляли інтереси зорієнтованих на ринок кіл іспанської буржуазії та з лютого 1957 р. незмінно входили до складу уряду.

Початком економічної лібералізації стала іспано-американська угода 1953 р., завдяки якій Іспанія отримала пільговий кредит від США на суму 1,5 млрд дол. У 1959 р. було дано дозвіл на приїзд спеціальних комісій ОЄЕС та МВФ до Іспанії з метою ревізії стану іспанської економіки. Результатом співпраці членів комісії з урядовцями Іспанії став спеціальний «план

стабілізації та лібералізації». Іспанія отримала 546 млн дол. у формі кредитів та позик.

Одним із важливих реформаторів іспанської економіки того часу був професор Мануель Фрага Ірбарне, призначений на посаду міністра інформації та туризму в 1962 р. Завдяки цілеспрямованій рекламі у розвинутих країнах Європи він зміг викликати туристичний бум довкола Іспанії.

Економічна лібералізація сприяла зростанню іноземних інвестицій: у 1960 р. надійшло 40 млн дол., у 1965 – 322 млн. Найбільше інвестицій, переважно у хімічну та автомобільну галузі, надходило із США, Швейцарії, Франції та ФРН. Загалом за період 1960–1974 рр. прямих іноземних інвестицій в іспанську економіку надійшло на суму 7,6 млрд дол.

Окрім того, зростання іспанської економіки в цей період зумовлювалося сприятливою міжнародною економічною ситуацією: економічне зростання у країнах Європи дозволило сотням тисяч іспанських робітників емігрувати і знаходити роботу за кордоном, головним чином – у Франції, Німеччині, Швейцарії і Бельгії. Так, у пошуках роботи в період 1960–1973 рр. 2,3 млн іспанців залишили країну. Це сприяло зменшенню проблеми безробіття в самій Іспанії та стало джерелом зовнішніх надходжень від емігрантів: у 1960 р. – 50 млн дол., у 1969 р. – 562 млн, у 1973 р. – 1 млрд 543 млн дол.

Економічне благополуччя Іспанії 1960-х років забезпечувалося також і зростанням туристичної галузі (якщо у 1960 р. Іспанію відвідали 6 млн туристів, то у 1973 – 34 млн). За 1960–1975 рр. валютні прибутки Іспанії від туризму склали 30 млрд дол.

На середину 1970-х рр. Іспанія вийшла на шосте місце в світі по кораблебудуванню та на восьме – по автомобілебудуванню. У період 1963–1972 рр. ВВП у країні збільшу-

вався в середньому за рік на 10,7%. Це дозволило Іспанії у 1972 р. зайняти п'яте місце у капіталістичній Європі та восьме у капіталістичному світі за обсягами промислового виробництва.

Іспанська економіка зазнала радикальних структурних перетворень: прискорився розвиток промисловості, зменшилося значення с/г сектору, розширилася сфера обслуговування, посилилась урбанізація країни. Таким чином, у 1960-х рр. Іспанія з с/г країни почала перетворюватись на індустріально-аграрну. Основними галузями промисловості Іспанії стали: текстильна, харчова, металообробна, хімічна, кораблебудування, машинобудування, туризм.

Значну роль в економіці Іспанії відігравав Національний інститут промисловості, який об'єднував велику кількість підприємств у різних галузях виробництва. Серед них: «SEAT» (автомобілі), «Pegaso» (вантажні автомобілі), «ENCE» (целюлоза, біопаливо), «E. N. Bazan-ASTANO» (військові та цивільні судна), «E. N. Calvo Sotelo» (нафтохімія) тощо. Період трансформації іспанської економіки 1959–1974 рр. називають іспанським економічним дивом.

Наприкінці 1970-х – на початку 1980-х рр. в Іспанії почалася економічна криза: знизилися темпи зростання ВВП, зросло безробіття (зокрема і через повернення у країну близько 500 тис. мігрантів після відміни франкістського режиму та внаслідок кризи в інших країнах Європи), закривалися дрібні підприємства, був високий рівень інфляції, зросла зовнішня заборгованість (з 1,7 млрд дол. у 1974 р. до 30 млрд дол. у 1985 р.).

Соціалісти, очолювані Ф. Гонсалесом (1982–1996), не пішли на впровадження рекомендацій Світового банку та МВФ, відомих як «Вашингтонський консенсус» (передбачалася «шокова терапія»). Було обрано еволю-

ційну стратегію зі збереженням за державою ролі «розподільника ресурсів» та акцентом на соціальних програмах і державному секторі. Зокрема, було здійснено реструктуризацію промисловості: закрито великі збиткові державні підприємства, проведено конверсію промисловості, створено умови для залучення приватних капіталовкладень; у 1990 р. було ухвалено закон про обов'язкову безкоштовну середню освіту; здійснено перехід до універсальної загальнонаціональної системи охорони здоров'я за рахунок загального оподаткування; збільшено соціальну допомогу незаможним верствам населення; запроваджено програму працевлаштування для молоді.

У 1986 р. Іспанія вступила до ЄЕС, що надало подальшого імпульсу для розвитку економіки та її модернізації, збільшення іноземних інвестицій. Особливе значення у цьому контексті мала підготовка до проведення Олімпійських ігор у Барселоні та Всесвітньої виставки у Севільї у 1992 р.

У 1993 р. економіка Іспанії опинилася у кризовому стані, що був викликаний зовнішніми причинами (ланцюговою реакцією, спричиненою кризою в Японії). Падіння ВВП (на 1,1%) супроводжувалося зростанням безробіття (1991 – 16,9%, 1993 – 23,9%, 1994 – 24,1%), зовнішнього боргу (90 млрд дол.), девальвацією національної валюти – песети – на 8% (після двох девальвацій у 1992 р. на 5% та 6% відповідно). Водночас девальвація песети сприяла виходу з кризи, оскільки іспанські товари стали більш конкурентоспроможними на світових ринках.

На момент приходу до влади консерваторів у 1996 р. за багатьма макроекономічними показниками Іспанія займала одне з останніх місць у Європі. Консерватори, очолювані Х. Аснарою, добилися підвищення темпів зростання економіки (3–3,5% на рік), залу-

чення інвестицій, ефективного використання фінансової допомоги з боку ЄС. Державне втручання в економіку було послаблене, а приватним ініціативам та ринку було надано пріоритет. Інфляція впала до 2%, рівень безробіття скоротився майже вдвічі (з 23% у 1996 р. до 11,2% у 2003 р.).

Упродовж 1998–2007 рр. Іспанія вдвічі збільшила обсяг своєї економіки: у 1998 р. ВВП країни (у поточних цінах) за даними Євростату складав 537 млрд. євро, у 2000 р. – 646 млрд, у 2004 р. – 861 млрд, у 2006 р. – 1 трлн 7 млрд, у 2007 р. – 1 трлн 80 млрд євро. Темпи зростання ВВП у 2007 р. становили 3,7%, що перевищувало показники більшості країн Європи.

Така «спадщина» економічної політики консерваторів істотно допомогла наступному уряду соціалістів, які прийшли до влади в Іспанії у 2004 р., покращити соціальну ситуацію у країні: допомога по безробіттю становила від 500 до 1300 євро, мінімальна зарплатня дорівнювала 600 євро, середня пенсія сягала 705 євро. Система безкоштовного медичного обслуговування була доступною для всіх громадян.

Успішні макроекономічні показники дали підстави уряду соціалістів у 2008 р. ініціювати процес включення Іспанії до «Великої сімки». Але світова економічна криза, що розпочалася того ж року, ці плани скасувала. В Іспанії криза набула системного характеру та найбільше проявилася у будівельній та автомобільній галузях, призвела до зростання дефіциту держбюджету, загострення проблем зайнятості населення (безробіття зросло з 8,2% у 2007 р. до 26,1% у 2013 р.; зростання ВВП припинилось: 2008 – 1 трлн 116 млрд євро, 2009 – 1 трлн 79 млрд, 2010 р. – 1 трлн 80 млрд, 2011 – 1 трлн 70 млрд, 2012 – 1 трлн 39 млрд, 2013 – 1 трлн 25 млрд). І лише з 2014 р. розпочалось

певне зростання економіки – ВВП склав – 1 трлн 37 млрд, у 2015 р. – 1 трлн 75 млрд, у 2016 р. – 1 трлн 114 млрд.

Однією з внутрішніх причин економічної кризи 2008 р. в Іспанії була іпотечна. Зі вступом Іспанії до Єврозони почали надходити дешеві кредити від німецьких банків. Будівельний сектор дав значний поштовх для зростання іспанської економіки. У 2000–2007 рр. в Іспанії щорічно будувалося понад 1 млн одиниць житла, попит на яке був спричинений зростанням населення на 500 тис. осіб щорічно, здебільшого за рахунок мігрантів. Так, у 2003 р. кількість нелегальних мігрантів в Іспанії склала 594 тис. чол. У 2005 р. було ухвалено закон про осіб, які проживають в Іспанії без права громадянства, згідно з яким частина нелегалів, які давно проживали в Іспанії і не мали правопорушень, змогли легалізуватися.

З початком кризи та зростанням безробіття в Іспанії збільшилася кількість тих, хто не зміг оплачувати іпотечні кредити, що потягло за собою розорення або націоналізацію банків та будівельних компаній. Так, на початку 2009 р. 1 млн готових житлових помешкань не було продано (ЗМІ назвали Іспанію «цвинтарем квартир»); відомим на всю країну стало банкрутство найбільшої фірми «Мартінса-Фадеса», що заборгувала кредиторам 7 млрд євро; за другий квартал 2009 р. (у порівнянні з 2008) промислове виробництво скоротилося на 20%, продаж авто – на 34%, споживання цементу на 36%; у 2012 р. було частково націоналізовано найбільший іспанський банківський конгломерат «Bankia», якому було надано 4,5 млрд євро в обмін на 45% акцій.

Основними проблемами економіки Іспанії є наявність тіньової економіки, низька продуктивність праці, низька стійкість до кризових явищ, малий експорт високотехнологічної продукції, незначні капіталовкладення у наукові розробки.

Обсяги зовнішньоторговельного обороту Іспанії (товарами і послугами), за даними Євростату, складали: у 2006 р. 561 млрд євро (експорт – 250,7 млрд, імпорт – 310,3 млрд), у 2007 р. – 620,4 млрд, у 2008 р. – 622,3 млрд, у 2009 р. – 501,7 млрд, у 2010 р. – 565,8 млрд, у 2011 р. – 621,7 млрд, у 2012 р. – 623,1 млрд, у 2013 р. – 627,5 млрд, у 2014 р. – 652,4 млрд, у 2015 р. – 687,4 млрд, у 2016 р. – 704,2 млрд (експорт – 368,3 млрд, імпорт – 335,9 млрд).

Загалом обсяги експорту товарів з Іспанії за період 2000–2012 рр. зросли з 124,7 до 228,7 млрд євро, імпорту – з 169 до 260,5 млрд євро. Головними економічними партнерами Іспанії у 2012 р. були: Франція, на яку припало 16,8% експорту та 11,5% імпорту; Німеччина – 10,8% та 11,8% відповідно; Італія – 7,7% та 6,7%; Велика Британія – 6,5% та 4,1%; Португалія – 7,1% експорту; Китай – 5,6% імпорту, Нідерланди – 5,4% імпорту. Особливо успішно розвивається співробітництво з найближчим партнером – Португалією у галузі залізничного транспорту, енергетичних та банківських систем. Також збільшується економічна присутність Іспанії в країнах Латинської Америки, Китаї та Індії.

Високим авторитетом у світі користується іспанське суднобудування: у країні працює 24 верфі з будівництва суден та 11 з їх ремонту та модернізації. Так, у 2009 р. галузь здійснила продаж на 3,5 млрд євро.

У структурі промисловості Іспанії найбільшу долю складає виробництво продуктів харчування – 18,3%, засобів автотранспорту – 11,4%, нафтова промисловість – 10,5%, хімічна промисловість – 8,2%, металевих виробів – 6,9% та металургія – 6,9% тощо (2011).

Найбільшими іспанськими компаніями, за даними «Forbes Global 2000», у 2013 р. були: «Banco Santander» (активи – 1 трлн 647 млрд дол. США, ринкова вартість – 82,1 млрд), «Telafónica» (активи – 161,5 млрд, ринкова вар-

тість – 67,1 млрд), «Banco Bilbao Vizcaya» (активи – 840,8 млрд, ринкова вартість – 54,7 млрд), «Iberdrola» (електроенергетика, активи – 121,7 млрд, ринкова вартість – 33,6 млрд), «Repsol YPF» (нафтогазова, активи – 81,2 млрд, ринкова вартість – 28,8 млрд), «Gas Natural Fenosa» (газова/енергетична, активи – 60,4 млрд, ринкова вартість – 20,4 млрд), «Inditex» (виробництво модного одягу, активи – 17,5 млрд, ринкова вартість – 83,3 млрд), «Mapfre» (страхування, активи – 69,2 млрд, ринкова вартість – 10,7 млрд), «CaixaBank» (активи – 450,1 млрд, ринкова вартість – 16,8 млрд), «Ferrovial Group» (будівництво, активи – 27,2 млрд, ринкова вартість – 11,9 млрд).

Особливе місце у структурі економіки займає с/г, в якому зайнято 2,3% населення країни. Іспанія знаходиться серед лідерів з виробництва вина (третя у світі), цитрусових (четверта у світі), забезпечує 25% виробництва оливок та оливкової олії у світі, має великий риболовний флот (2012 – 10116 суден), знаходиться у першій десятці видобувачів морепродуктів та риби. Відомими у світі є такі іспанські галузеві лідери: «Freixenet» (шипучі вина), «Zara» (одяг), «Chupa Chups» (цукерки), «Pronovias» (вінчальні сукні), «Lladro» (порцелянові фігурки).

ІСТОРИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ІСПАНІЇ З УКРАЇНОЮ ДО 1991 р.

З огляду на значну географічну віддаленість України від Іспанії, історія контактів між ними у давні та середньовічні часи є не надто насиченою подіями. Свідченням того, що в Іспанії знали про терени сучасної України, є відображення її на давніх мапах. Так, на старовинній рукописній карті іспанського монаха Беатуса з Астурії (датується 776 р.) містяться відомості про теперішні українські землі. В описах арабського письменника Аль-Масуді (920–950) є свідчення про торговельні контакти «русів», «волинян» з «країною Андалуз».

На відомому Каталанському атласі (1375 р., Каталонія) вперше зображено Львів (*civitas Leo*) та Київ (*Chiva*).

Історичні зв'язки між Іспанією та Україною не були інтенсивними, але, наприклад, у 1776 р. українець Андрій Закревський, директор російської Імператорської академії мистецтв, став почесним академіком Іспанської академії мистецтв у Валенсії, хоча художником і не був.

З кінця XVIII ст. відбувається налагодження торговельних відносин між Іспанією та українськими землями. Так, у 1782 р. до Барселони прибув вантаж українського зерна з Херсонщини, що перевозилося каталонською торговельною компанією.

У 1802 р. було прийнято рішення про створення іспанського Консульства в Одесі (перший консул – Луїс дель Кастільйо, прибув у 1804 р.). Торгівля активізувалася із наданням Одесі статусу *porto franco* (1817). Головне, що цікавило Іспанію, – це українське збіжжя, самі іспанці ввозили тютюн, свинець, колоніальні товари. У 1819 р. консул повідомив королівський двір про прибуття до Одеси іспанців-ремісників, які намагалися облаштуватися тут, але згодом торгівля занепадає, як через проблем із судноплавством у Чорному морі, спричинені загостренням відносин Росії з Туреччиною, так і через заборону в Іспанії у 1820 р. імпорту зерна. У 1825 р. консульство фактично перестало функціонувати. Але на початку ХХ ст. іспанська консульська установа існувала в Києві.

Фундатором української іспаністики є професор Ніжинського історико-філологічного інституту Володимир Піскорський, який у 1901 р. за заслуги перед іспанською наукою був обраний членом-кореспондентом Барселонської королівської Академії красномовства і природничих наук.

В період Українських визвольних змагань 1917–1921 рр. дипломатичних відносин з Іс-

панією встановлено не було. Проте часто дипломатичні функції на себе брали аристократичні особи, як, наприклад, Вільгельм Франц фон Габсбург-Лотрінген, полковник Легіону УСС. Будучи двоюрідним братом іспанського короля Альфонсо, XIII Вільгельм використовував свої родинні зв'язки для отримання «протекційних» листів до голів провідних держав Європи з метою допомогти вирішенню українського питання.

У 1920 р. у рамках європейського турне до Іспанії завітала створена для пропаганди української музичної культури за кордоном Українська республіканська капела (диригент О. Кошиць), виступи якої проходили зі значним успіхом.

Близько тисячі українців, вихідців із Західної України, брали участь у Громадянській війні в Іспанії 1936–1939 рр. на боці республіканців у складі інтернаціональних бригад. У 1937 р. була створена рота імені Тараса Шевченка. Чимало українців було і в складі радянських добровольців, які також допомагали республіканцям Іспанії. Так, за подвиги у боях в Іспанії звання Героя Радянського Союзу отримали добровольці з числа воїнів Київського особливого військового округу В. Бочаров, І. Душкін, І. Євсєєв, І. Проскурів, П. Ричагов, С. Тархов, Б. Туржанський, М. Шмельков.

Після Другої світової війни починається формування української діаспори: перша група українців студентського віку завдяки допомозі Ватикану та Червоного Хреста прибула до Іспанії наприкінці 1946 р. з табору переміщених осіб у Ріміні (Італія). 25 українських студентів отримали стипендії від іспанського уряду. В 1947 р. ними було засновано «Українську студентську громаду в Іспанії», яка діяла до 1960 р. У 1948 р. на запрошення іспанського уряду до Мадриду прибув відомий український ботанік та біолог професор Олександр Архімович, який упродовж п'яти років проводив дослідження.

Українська студентська громада за допомогою ООН організувала в Іспанії українське радіомовлення. У квітні 1951 р. пролунала перша українська радіопередача, підготовлена новоствореною українською редакцією Національного радіо Іспанії, яку очолив Дмитро Штикало. У 1952–1963 рр. українську редакцію очолював Дмитро Бучинський, а в 1963–1973 рр. – Володимир Пастущук. У 1973 р. українське мовлення в Іспанії було припинене.

Формами організованого життя української діаспори в Іспанії того часу також були: «Католицька місія для українців»; філії Товариства українських студентів-католиків «Обнова»; організація виставок української діаспорної книги і преси у Національній бібліотеці Іспанії; переклад Дмитром Бучинським іспанською мовою «Слова о полку Ігоревім»; заснування української секції при Мадридському центрі східних досліджень (1952) та Товариства українсько-іспанської дружби (1956). На початку 1960-х рр. Українська студентська громада згорнула свою діяльність через від'їзд українців в інші країни та припинення припливу нових емігрантів студентів.

Лише після смерті Ф. Франко розпочались перші контакти між Іспанією та радянською Україною. Іспансько-українська співпраця була започаткована зі встановлення відносин на рівні міст-побратимів: Одеса та Валенсія (1981), Виноградово та Селадас (1991).

УКРАЇНСЬКО-ІСПАНСЬКІ ВІДНОСИНИ з 1991 р.

Уряд Королівства Іспанія визнав Україну як незалежну державу 31.12.1991 р. Дипломатичні відносини між Україною та Іспанією були встановлені 30.01.1992 р. шляхом підписання спільного комюніке.

У серпні 1992 р. почало працювати Посольство Іспанії в Україні (перший посол – Едуардо Хунко Бонет), а в червні 1995 р. –

Посольство України в Іспанії. Тимчасовим повіреним у справах України в Іспанії у 1995–1997 рр. був Олександр Гнедих, першим послом з 1997 р. – Олександр Тараненко.

З часу встановлення дипломатичних відносин між двома державами було підписано 30 чинних договорів (станом на 2016).

Перший державний візит в Іспанію здійснив президент України Л. Кучма (07.10.1996 р.). Під час візиту було підписано низку важливих угод, зокрема, Договір про дружбу і співробітництво, Угоду про економічне та промислове співробітництво, Угоду про співробітництво в галузі освіти, науки і культури тощо. Міністри закордонних справ України відвідували Іспанію з візитами у 1994, 1995, 2007, 2010, 2011, 2013 рр.

З іспанської сторони у 1992, 2001, 2007, 2009, 2015 рр. також відбувались візити міністрів закордонних справ Іспанії в Україну. Зокрема, під час візиту в 2001 р. міністра закордонних справ Іспанії Х. Піке була підписана Угода про науково-технічне співробітництво. У 2009 р. була підписана важлива для обох сторін Угода про врегулювання та впорядкування трудових міграційних потоків. В іспанському парламенті у 2007 р. була утворена Група дружби з Україною.

У червні 2013 р. депутати обох палат іспанського парламенту ухвалили запропоновану членами парламентської робочої групи «Іспанія–Україна» декларацію на підтримку Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом.

Реагуючи на політичну кризу в Іспанії, МЗС України 27.10.2017 р. заявило, що «Україна підтримує державний суверенітет та територіальну цілісність Іспанії у межах міжнародно визнаних кордонів, та не визнає проголошення в односторонньому порядку незалежності Каталонії».

Двосторонні відносини між Іспанією та Україною у військовій сфері були започатко-

вані з 1996 р. підписанням «Протоколу про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Королівства Іспанія». З 1999 р. проводяться щорічні засідання «Спільної українсько-іспанської комісії з питань двостороннього військового співробітництва».

Яскравим прикладом гуманітарного співробітництва між Україною та Іспанією є діяльність низки іспанських благодійних організацій, завдяки яким в Іспанії оздоровлюється щороку близько 1000 українських дітей, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС.

З 2009 р. при Посольстві України в Іспанії діє Культурно-інформаційний центр, основними завданнями якого є поширення інформації про Україну, її культуру, історію, туристичний потенціал, проведення культурно-мистецьких заходів, художніх виставок, літературних вечорів, днів українського кіно, наукових конференцій тощо. Зокрема, за сприяння Посольства України в Іспанії у м. Мадрид відбулися: виставка «Живопис єднає світ» у культурному центрі Хуліо Кортасара (2012); виставка українського мистецтва, присвячена 20-й річниці незалежності України в культурному центрі Едуардо Уркуло (2012); міжнародний семінар «Українська мова та література» в Університеті Гранади (2012); фотовиставка іспанського фотографа Ізраєля Санчеса «Слава Україні! Героям Слава!» у найбільшому університеті Іспанії – Комплутенсе (2014) тощо.

Нова хвиля міграції в Іспанію з України (з 1990-х рр.) мала здебільшого економічні ознаки. За оцінками Посольства України в Іспанії та експертів, реальна чисельність українців, які проживають в Іспанії, сягає понад 100 тис. осіб.

Для вирішення різноманітних питань нової української діаспори (створення українських класів чи недільних шкіл для навчання дітей в Іспанії, покращення консульського

обслуговування, допомога новим іммігрантам адаптуватися) почали створюватися громадські організації.

У 1994 р. представниками української діаспори в Іспанії була утворена «Українська асоціація в Іспанії», яку очолив Теодор Барабаш. Згодом почали утворюватися й інші організації: «Українська громада Іспанії за права, честь і гідність українців», ГО «Українці Алкали», Асоціація «Співвітчизники в Іспанії», Центр інтеграції Іспанія-Україна (CIESPU), Організація «Українська взаємодопомога в Іспанії», Асоціація «Оберіг» в Кантабрії, асоціації «Берегиня» у м. Валенсія, Асоціація українців у Каталонії «Червона Калина» тощо. У 2003 р. була заснована Федерація українських асоціацій Іспанії. Її силами у 2005 р. був організований Перший Конгрес українців Іспанії, а з 2006 р. друкувалася перша українська газета «Українець в Іспанії». Загалом станом на 2017 р. в Іспанії функціонує 31 громадська організація українців.

Всеукраїнський перепис населення 2001 р. зафіксував в Україні 965 іспанців. В Україні діє низка товариств «Україна-Іспанія». У Донецьку товариство «Україна-Іспанія» діє з 1992 р.; воно організовує щорічні Дні іспанської культури, виконує координаційну роль між іспанцями України та Міжнародною асоціацією іспанців. Товариство підтримує культурні та наукові зв'язки з різними іспанськими університетами та Іспанським королівським домом. З 1993 р. в Києві функціонує Товариство дружиби та культурних зв'язків «Україна-Іспанія». У вересні 2011 р. була заснована Національна асоціація українських іспанців. У 2012 р. відкрилося Вінницьке обласне товариство «Україна-Іспанія».

Посольством Іспанії в Україні проводяться фестивалі та дні кіно Іспанії, художні виставки, діє «Клуб друзів іспанської мови», надається допомога в організації Конгресів іспанців України та в заходах Асоціації іспа-

ністів України, проводяться презентації видань іспанських авторів в Україні. З 2000 р. щорічно проводяться Дні іспанського кіно в Україні. Спільним заходом є організація в Іспанії Днів українського кіно (м. Лорет-де-Мар, 2013) за підтримки Центру Довженка та Державного агентства України з питань кіно. Налагоджується співпраця з вісьмома спеціалізованими школами України, в яких забезпечується поглиблене вивчення іспанської мови.

Серед іспанських неурядових організацій, що активно співпрацюють з Україною, можна відзначити «AFAN» (Сімейна асоціація допомоги дитині, м. Мадрид), «Asociación Ucrania 2000» (м. Валенсія), «Asociación Chornobil» (м. Більбао), CREAN («Ciudad Real en Ayuda al Niño», м. Сьюдад Реаль), «Miguel Vacas» (м. Кордоба).

Традиційним успіхом у іспанських глядачів користуються гастролі Національного заслуженого ансамблю танцю України ім. Павла Вірського, Львівського національного академічного театру опери та балету, Донецького оперного театру, Дніпропетровського та інших регіональних симфонічних оркестрів України.

Українські суботні та недільні школи в Іспанії активно співпрацюють з Міжнародною українською школою. На 2014 р. таких шкіл налічувалось 12, у них навчаються понад 1 тис. українських дітей.

За даними Держстату України, обсяги зовнішньої торгівлі (товарами і послугами) між двома країнами у 2000 р. склали 279 млн дол. США (з них український експорт – 173 млн), у 2002 р. – 490 млн, у 2004 р. – 718 млн, у 2005 р. – 843 млн, у 2006 р. – 841 млн, у 2007 р. – 1 млрд 030 млн, у 2008 р. – 1 млрд 581 млн (експорт – 904 млн). Унаслідок фінансової кризи у 2009 р. відбувся суттєвий спад обсягів двосторонньої торгівлі – 983 млн (експорт – 599 млн).

Упродовж наступних років спостерігається збільшення обсягів двосторонньої торгівлі

(товарами та послугами) між Україною та Іспанією: у 2010 р. – 927 млн дол. США, у 2011 р. – 1 млрд 772 млн, у 2012 р. – 2 млрд 383 млн, у 2013 р. – 1 млрд 924 млн, у 2014 р. – 1 млрд 837 млн, у 2015 р. – 1 млрд 541 млн, у 2016 р. – 1 млрд 576 млн (експорт – 1 млрд 049 млн, імпорт – 527 млн) з позитивним для України сальдо торговельних операцій.

Основними статтями українського експорту до Іспанії у 2012 р. стали зернові культури (близько 63% від загального обсягу), жири та олії тваринного або рослинного походження (15%), насіння і плоди олійних рослин (8%). Основними статтями імпорту України були засоби наземного транспорту, крім залізничного (11,9% від загального обсягу), істивні плоди та горіхи (11,5%), фармацевтична продукція (9,2%), різноманітна хімічна продукція (8,8%).

Україна є важливим постачальником пшениці в Іспанію: 2011/2012 маркетинговий рік – понад 1 млн т., 2014/2015 м.р. – 741 тис. т.

Станом на 01.07.2017 р. в економіку України залучено 63,2 млн дол. США прямих інвестицій з Іспанії. Станом на 2011 р. в Україні існувало понад 140 підприємств з іспанським капіталом, в Іспанії – три підприємства з українським капіталом. Так, наприклад, з 2006 р. «Iberdrola Ingeniería y Construcción» була започаткована співпраця з Південно-Українською АЕС. У 2012 р. в якості продовження співробітництва стартував новий проект «Вдосконалення управління культурою безпеки в НАЕК «Енергоатом» і на АЕС України».

Одним із недоліків сучасної економічної співпраці є відсутність Угоди про уникнення подвійного оподаткування між Іспанією та Україною як самостійною суверенною державою (діючою є Конвенція між Урядом СРСР та Урядом Іспанії про уникнення подвійного оподаткування прибутків та майна від 1985 р.). З метою поживлення співпраці

між державами в рамках Угоди про економічне та промислове співробітництво між Королівством Іспанія та Україною у 2008 та 2011 рр. проводила свої засідання Змішана міждержавна комісія з економічного і промислового співробітництва.

ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ СПАДЩИНИ

До Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Іспанії протягом 1984–2012 рр. були внесені: Альгамбра, Генераліфе і Альбайсін в Гранаді (XIV ст.); Бургоський собор (XIII–XVI ст.); історичний центр м. Кордова (VIII–XIV ст.); монастир в Ескоріалі (XVI ст.); роботи Антоніо Гауді у Барселоні – будинок Бісенс, палац Гуель, парк Гуель, будинок Бальо, будинок Міла, храм Святого Сімейства (спорудження триває), каплиця і крипта Колонії Гуеля у Санта Колома де Сервелло (1883–1910); наскельні малюнки в печері Альтаміра (XVIII–XV тис. до н. е.); пам'ятники м. Ов'єдо і Королівства Астурія – (IX–XVI ст.); старовинне м. Авіла (XI–XIV ст.); старовинне м. Сеговія з римським акведуком (I–VI ст.); стара частина м. Сантьяго-де-Компостела (XI ст.); історичне м. Толедо (VIII–XVI ст.); архітектура в стилі мудехар в Арагоні (XII–XVII ст.); стара частина м. Касерес (III–XV ст.); Севільський собор, Севільський Алькасар і Архів Індій (XIV–XVI ст.); стара частина м. Саламанка (XII–XVI ст.); монастир Поблет (XII–XIII ст.); археологічний ансамбль м. Меріда (I–V ст.); шлях Святого Якова або дорога в Сантьяго-де-Компостела; королівський монастир Санта-Марія-де-Ґуадалупе (XIII–XVI ст.); історичне м. Куенка (XII–XVIII ст.); Лонха-де-ла-Седа (Шовкова біржа) у Валенсії (1482–1533); римські золоті копальні Лас-Медулас (I–III ст.); монастирі Юсо і Сузо в Сан-Мільян-де-ла-Когола (VI–XVI ст.); Палац каталонської музики і шпиталь Сант-Пау (XX ст.); наскельні малюнки середземноморського уз-

бережжя Іспанії (X–V ст. до н. е.); Алькала-де-Енарес та Університет Алькалі – перше у світі університетське містечко (IX–XVI ст.); м. Сан-Крістобаль-де-ла-Лагуна на о. Тенеріфе (XVI–XVIII ст.); археологічний комплекс Таррако в м. Таррагона (I–IV ст.); археологічні знахідки в печерах гір Атапуерка поблизу Бургоса (1 млн років тому – наша ера); романські церкви з долини Буї (XI–XIV ст.); пальмовий ліс в Ельче (X ст.); римські стіни м. Луго (III ст.); королівський палац в Аранхусі (XV–XIX ст.); монументальні ансамблі Відродження в містах Убеда і Баеса в Андалузії (XVI ст.); Біскайський міст (1893); вежа Геркулеса у м. Ла-Корунья – найдавніший діючий маяк у світі (I ст., XVIII ст.); наскельне мистецтво епохи Палеоліту у Сьєґа-Верде (XXII–X тис. до н. е.); культурний ландшафт Сьєрра-де-Трамунтана на о. Мальорка; Альмаден – найбільше у світі родовище ртуті, яке безперервно розробляється понад 2 тис. років; національний парк Ґарахонай на о. Ла-Гомера; національний парк Доньяна; національний парк Тейде на о. Тенеріфе; район гори Монте-Пердідо в Піренеях; острів і м. Ібіца.

До шедеврів нематеріального культурного спадку людства ЮНЕСКО в Іспанії віднесла: спектакль-містерію в м. Ельче; фестиваль «Патум» в м. Берґа; Раду мудреців рівнини Мурсі і Водний трибунал Валенсійської рівнини; свистячу мову о. Гомера (сильбо гомер); пісню Сібілли з Мальорки; фламенко; замки із людей в Каталонії; шкільний музей педагогічного проекту Пусол; разом з іншими країнами – соколине полювання та середземноморська дієта.

До об'єктів світової документальної спадщини «Пам'ять світу» ЮНЕСКО у 2007–2009 рр. включила: договір у Санта-Фе 1492 р. між Х. Колумбом та «католицькими королями» з Архіву корони Арагона; Тордесільяський договір 1494 р. з Архіву Індій у Севільї.

Електронні джерела:

Сайт Конгресу депутатів Іспанії: www.congreso.es

Сайт Сенату Іспанії: www.senado.es

Сайт Іспанського королівського дому: www.casareal.es

Сайт уряду Іспанії: www.lamoncloa.gob.es

Сайт Національного інституту статистики Іспанії: www.ine.es

Посольство України в Королівстві Іспанія: España, 28043 Madrid, Ronda de la Abubilla, 52; <http://spain.mfa.gov.ua/ua>

Посольство Королівства Іспанія в Україні: вул. Хорива, 46, м. Київ, 01901

Сайт Іспанія для всіх на одному порталі: www.spain.com.ua

Сайт Українці в Іспанії: <http://ucranianosenmadrid.com>

Література:

История Испании. У 2-х т. / отв. ред. В. А. Ведюшкин, Г. А. Попова. – М., 2012. – Т. 1. – 696 с.; 2015. – Т. 2. – 875 с.

Альтамира-и-Кревеа Р. История Испании. В 2-х т. – М., 1951 – Т. 1. – 520 с.; Т. 2. – 359 с.

Phillips W., Phillips C. A Concise History of Spain (Cambridge Concise Histories). – Cambridge, 2010. – 362 p.

Волкова Г. И., Дементьев А. В. Политическая история Испании XX века. – М., 2005. – 191 с.

Іваницька О. П. Франко – каудильйо Іспанії. – Чернівці, 2006. – 432 с.

Годлевська В. Ю. Перехід від авторитаризму до демократичного суспільства в Іспанії (1960–1982 роки). – Вінниця, 2009. – 160 с.

Аникеева Н. Испания в современном мире: 1976–2004. – М., 2007. – 280 с.

Гвоздинський С. Л. Політичний регіоналізм у контексті демократизації Королівства Іспанія: дис. ... канд. політ. наук. – Л., 2011. – 230 арк.

Жолонко Т. В. Українсько-іспанське міждержавне співробітництво у контексті європейської політики України: дис. ... канд. політ. наук. – Миколаїв, 2011. – 221 арк.

Яримович В. Нарис історії української студентської громади та українських поселень в Еспанії (1946–1996). – Філядельфія-Мадрид, 1997. – 196 с.

Українсько-іспанський міграційний вектор. Український внесок до міграційної карти ЄС на прикладі Іспанії. – К., 2012. – 72 с

М. М. Бессонова